

“บุญนาค” ตระกูลสำคัญที่ค้ำจุน ราชสำนักสยาม

เจ้าพระยาบวรราชนายก(เอกอะหมัด)
แขกมุสลิมชาวเปอร์เซีย ผู้เป็นต้นตระกูลสายสกุลบุญนาคในสยาม

ตระกูลคนธรรมดาสามัญที่ “เคย” ยิ่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทยคือตระกูลขุนนาง ที่ว่า “เคย” นั้น เพราะพอถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ความยิ่งใหญ่ก็ลดลง ยิ่งพอหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว บทบาทของคนในตระกูลนี้ก็น้อยลงจนเป็นเหมือนตระกูลอื่น ๆ ทั่วไป

ความยิ่งใหญ่ของผู้คนในตระกูลนี้คือในบางยุคสมัย สมาชิกในตระกูลนี้เป็นผู้กุมอำนาจสูงสุดทางทหาร บางสมัยเป็นผู้กุมอำนาจทางการเงินการคลังของสยาม บางสมัยเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมืองเหมือนนายกรัฐมนตรี บางสมัยมีบทบาทสำคัญในการ “ตั้งพระเจ้าแผ่นดิน” บางสมัยถึงขนาดเป็นผู้ใช้อำนาจแทนพระเจ้าแผ่นดินด้วยซ้ำ บางสมัยมีสิทธิเด็ดขาดประหารชีวิตคนได้ทั่วราชอาณาจักร ตำแหน่งเสนาบดีที่ว่ายิ่งใหญ่หนักหนาในอดีตนั้น คนในตระกูลขุนนางหรือเครือญาติของตระกูลนี้ก็ครองเสียไม่น้อย หลัง พ.ศ. 2475 ยังเป็นรัฐมนตรีอีกหลายคน ใหญ่ไหมล่ะครับ! ดูไปแล้วเหมือนโชกุนของญี่ปุ่น แต่ผู้คนในตระกูลนี้ที่ว่าใหญ่นักใหญ่หนานั้นท่านวางตัวได้ดีไม่มีที่ติ ไม่ทำตัวยิ่งใหญ่ตามตำแหน่ง ทั้งยังซื่อสัตย์สุจริตและจงรักภักดี ถ้าท่านผู้ใหญ่เหล่านั้นไม่มีคุณธรรมเช่นที่ว่่านี้ บางทีประวัติศาสตร์ไทยอาจเปลี่ยนโฉมหน้าไปอีกแบบ

ต้นตระกูลนี้เป็นแขกเปอร์เซียชื่อซึก อะหมัดหรือเฌอะหมัดลงเรือสำเภาจากเมืองกุม อิหร่านเข้ามาเป็นพ่อค้าในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ น้องสมเด็จพระนเรศวร ต่อมาบังคับจ้าวรายขึ้นและคุ้นเคยกับเจ้านายขุนนางมากหน้าหลายตาจนได้เป็นผู้นามุสลิม ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้ช่วยทางราชการปราบขบถถือว่ามีความดีความชอบจึงได้เป็นเจ้าพระยาบวรราชนายกเทียบเท่าเสนาบดีจะว่าเฌอะหมัดผู้นี้เป็นปฐมบรรพบุรุษของสกุลขุนนางก็ได้ เมื่อเสียชีวิตศพฝังไว้ที่อยุธยา ณ ป่าช้าแขกตามธรรมเนียมมุสลิม ผู้สืบสกุลขุนนางยังไปชุมนุมระลึกถึงกันทุกปี ลูกหลานของท่านสืบมาได้เป็นเจ้าพระยา มีตำแหน่งเป็นเสนาบดีหรือไม่ก็สมุหนายก (เป็นใหญ่สุดในหมู่ข้าราชการพลเรือนคล้าย ๆ นายกรัฐมนตรี) ไม่อีกทีก็เป็นสมุหพระกลาโหม (เป็นใหญ่สุดในหมู่ข้าราชการทหาร คล้าย ๆ ผบ.สูงสุด) ทุกชั่วอายุคน

ตอนปลายอยุธยา ก่อนเสียกรุง รุ่งเหลนบางคนที่เป็นขุนนางผู้ใหญ่ได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธว่ากันว่าเพราะต้องตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมโกศไปนมัสการพระพุทธบาทสระบุรี ถ้าเป็นมุสลิมอยู่ก็จะยุ่งยากลำบากในการปฏิบัติราชการจึงปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะที่หน้าพระบาทนั่นเอง มาถึงเจ้าพระยามหาเสนา (เสน) สมุหพระกลาโหมสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศก็นับถือพุทธไปแล้ว แต่ลูกหลานเฌอะหมัดแยกคนละสายกับเจ้าพระยามหาเสนาที่ยังคงเป็นมุสลิมก็ยังมีต่อมาอีกเป็นอันมากจนถึงบัดนี้ และที่ถูกจับเป็นเชลยไปพม่าก็มี

บุตรชายคนหนึ่งของเจ้าพระยามหาเสนา (เสน) ชื่อ “ขุนนาค” ครั้นยังเด็กเป็นเพื่อนเล่นกับนายสิน (ต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี) และนายทองด้วง (ต่อมาเป็นรัชกาลที่ 1) ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตก นายขุนนาคซึ่งทำราชการอยู่ในวังหลบหนีพม่าไปอาศัยอยู่กับเพื่อนเก่าคือนายทองด้วงซึ่งขณะนั้นเป็นหลวงยกกระบัตร เมืองราชบุรี แต่ไปได้เมียชื่อนาค พักอยู่ที่อัมพวาหรือบางช้าง (สมุทรสงคราม) เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีครองราชย์เป็นกษัตริย์แล้ว นายทองด้วงได้เข้าทำราชการด้วยจนได้เป็นพระราชวรินทร์ พระยาอภัยรณฤทธิ์ เจ้าพระยาอภัยราชา และเจ้าพระยาจักรี ตำแหน่งสมุหนายก ส่วนนายขุนนาคมิได้ทำราชการใด ๆ เป็นแต่ทนายหน้าหอหรือ ทส.เจ้าพระยาจักรีอยู่อย่างนั้นเอง

นายขุนนาคตกเป็นพอม่าย เพราะภริยาคู่ทุกข์คู่ยากชื่อลื้มถูกโจรทำร้ายจนเสียชีวิต คุณหญิงนาค ภริยาเจ้าพระยาจักรีสงสารว่าเป็นคนดีและตัวคนเดียวจึงยกน้องสาวชื่อคุณนวลให้เป็นภริยา เป็นอันว่านายขุนนาคเป็นคู่แ้วหรือเขยเล็กเขยใหญ่กับเจ้าพระยาจักรี ตรงนี้สำคัญมากครับ

ต่อมาเจ้าพระยาจักรีได้เป็นสมเด็จ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและได้ปราบดาภิเษกเป็นรัชกาลที่ 1 นายขุนนาคจึงได้เข้าทำราชการจนได้เป็นเจ้าพระยามหาเสนา สมุหพระกลาโหม เหมือนพ่อของท่านเมื่อรัชกาลที่ 6 พระราชทานนามสกุล เดิมทีจะโปรดเกล้าฯ ให้ลูกหลานเหลนโหลน “ทุกคน” ที่สืบเชื้อสายจากเจ้าพระยามหาเสนา (ขุนนาค) และภรรยาทุกคน ใช้นามสกุลตามชื่อเจ้าพระยามหาเสนาว่า “ขุนนาค” แต่ผู้ใหญ่บางคนในสกุลนี้ที่เป็นสายตรงลงมาจากคุณหญิงนวล (เจ้าพระยามหาเสนามีเมียหลายคน ลูกหลานหลายคน) ซึ่งรัชกาลที่ 4 ทรงยกย่องคุณหญิงนวลว่าเป็นพระญาติผู้ใหญ่เพราะเป็นน้องสาวแท้ ๆ ของคุณหญิงนาค (สมเด็จพระอมรินทรา) ย่าของท่านจึงโปรดฯ ให้เรียกว่าเจ้าคุณราชพันธ์หรือเจ้าคุณหญิงนวล (ไม่เป็นเจ้า) ไปตั้งข้อรังเกียจลูกหลานที่แม่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยามหาเสนา (ขุนนาค) เหมือนกันแต่เกิดจากเมียอื่นซึ่งมิได้เป็นพระญาติกับพระราชวงศ์จักรี

รัชกาลที่ 6 เคยคิดจะให้สายเจ้าคุณหญิงนวลใช้นามสกุลว่า “ขุนนาค-นวล” จะได้ชัดเจน ส่วนสายเมียอื่นทุกคนให้ใช้ “ขุนนาค” ร่วมกันแต่ทรงเกรงว่าจะซ้ำซ้อนยุ่งยากจึงให้สายเจ้าคุณหญิงนวลใช้ “ขุน นาค” ซึ่งเป็นสกุลสามัญชนไม่นับเป็นเจ้าแต่เพราะเกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์จึงเรียกว่าราชินิกุล ส่วนสายเมียอื่นให้แยกไปใช้นามสกุลอื่นต่าง ๆ กันไป เช่น ศุภมิตร จาติกวณิช บุรานนท์ ว่าไปแล้วก็มีบรรพบุรุษเดียวกันทั้งนั้นทางเจ้าพระยามหาเสนา (ขุนนาค) สกุลเหล่านี้จึงเป็นญาติกัน

บุตรชายสองคนของเจ้าพระยามหาเสนา (ขุนนาค) และเจ้าคุณหญิงนวลได้เป็นใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 3-4 คนโตชื่อติศ ต่อมาได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ คนทั้งปวงเรียกว่าสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ อีกคนชื่อทศ ต่อมาได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ คนเรียกว่าสมเด็จเจ้า

พระยาองค์น้อย ทั้งสองท่านมิใช่เจ้าแต่เป็นอำมาตย์ที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น กุมอำนาจทางทหาร การปกครอง การค้า การคลัง และการต่างประเทศ ฝรั่งจะเข้ามาเจรจาความเมืองต้องเจรจากับท่านก่อน

สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ถือนตราสุริยมณฑลรูปพระอาทิตย์ ท่านเป็นคนสร้างวัด ประยูรวงศาवास วัดนวลนรดิศ (นวลคือชื่อแม่ท่าน ดิศคือชื่อท่าน) สมเด็จพระเจ้า พระยาบรมมหาพิชัยญาติ ถือนตราจันทรมณฑลรูปพระจันทร์ ท่านเป็นคนสร้างวัดพิชัยญาติการามหรือวัดพิชัยญาติ ภริยาท่านเป็นคนสร้างวัดอนงคาราม นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเป็นแม่กองชุดคลองอีกหลายสายสร้างวัดอีกหลายแห่ง เพราะบารมีของท่านคับฟ้าคับแผ่นดินทำอะไรก็สำเร็จ

อะไรไม่เท่ากับว่าทั้งสองท่านมีบทบาทสำคัญที่สุดในการเชิญพระภิกษุสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎให้ลาผนวชออกมาเป็นรัชกาลที่ 4 เดิมสมัยรัชกาลที่ 3 เคยจะตั้งให้ทั้งสองท่านเป็นใหญ่หลายหนแล้วแต่ท่านไม่รับ อ้างว่ายังอายุน้อยเกรงคนจะเขม่นและเกรงว่าถ้าเป็นแล้วอายุจะสั้นเพราะบุญไม่ถึง แต่พอถึงรัชกาลที่ 4 ก็ทรงตั้งให้เป็นสมเด็จพระยา ทั้งสองเห็นว่าเป็นโอกาสแล้วจึงยอมรับ ลูกชายคนใหญ่ของสมเด็จพระยาองค์ใหญ่ชื่อช่วง คนนี้สำคัญมากเดี๋ยวจะเล่า ส่วนลูกชายคนใหญ่ของสมเด็จพระยาองค์น้อยได้รับราชการเป็นตำรวจซื้อสนธิ ต่อมาเป็นพระสุริยภักดี สมัยรัชกาลที่ 3 ไปลักลอบเขียนเพลงยาวถึงเจ้าจอมพระสนมคนหนึ่ง แต่ท่านเจ้าคุณก็ไม่แทรกแซงตุลาการเลยทั้งที่ถ้าจะช่วยลูกก็ทำได้จนตุลาการตัดสินให้ประหารชีวิตตามกฎหมายเถียรบาล รัชกาลที่ 3 ตรัสว่าถ้าสมเด็จพระยาองค์น้อย (ขณะนั้นเป็นพระยาศรีพิพัฒน์) ขอพระราชทานอภัยโทษก็จะทรงยกโทษให้เพราะมีคุณงามความดีมาก แต่ท่านกราบบังคมทูลว่าความผิดครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก ไม่อาจขอพระราชทานอภัยโทษได้จะเสียหลักกฎหมายเปล่า ๆ โดยเฉพาะไม่ควรเอาความดีของพ่อไปลบล้างลูกจึงโปรดฯ ให้ประหารชีวิตพระสุริยภักดี ฟังแล้วคล้าย ๆ เรื่องพันท้ายนรสิงห์นะครับ สังเกตคุณธรรมของคนสมัยก่อนสิครับ!

สมเด็จพระนางเจ้าสุชาลมารศรีและสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ต้นราชสกุล"บริพัตร"

ลูกสาวคนหนึ่งของสมเด็จพระยาองค์น้อยชื่อคุณสำลี ได้เป็นเจ้าจอมพระสนมรัชกาลที่ 4 มีพระราชธิดาคือพระนางเจ้าสุชาลมารศรี พระนางเจ้าพระองค์นี้ต่อมาได้เป็นพระอัครราชเทวีของรัชกาลที่ 5 มีพระราชโอรสคือจอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ต้นราชสกุลบริพัตร ราชสกุลนี้จึงมีสายสัมพันธ์กับสกุลขุนนางด้วย หลานทวดคนหนึ่งของสมเด็จพระยาองค์น้อยชื่อ “ตัน” ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาพิชัยญาติเหมือนทวด เคยเป็นอธิบดีศาลฎีกา เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วได้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรและเป็นผู้ทูลเกล้าฯถวายร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกให้รัชกาลที่ 7 ทรงลงพระปรมาภิไธย

จำคุณช่วง ลูกชายคนใหญ่ของสมเด็จพระยาองค์ใหญ่ได้ไหม ท่านผู้นี้เฉลียวฉลาดหลักแหลมมาก ถนัดทางการทหาร การปกครอง การต่อเรือ และการต่างประเทศ พูดภาษาอังกฤษได้ดี เป็นผู้มีความสำคัญในฐานะประธานที่ประชุมตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์เป็นรัชกาลที่ 5 และได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนรัชกาลที่ 5 อยู่ 5 ปี จนมีพระชนมพรรษา 20 พรรษา แรก ๆ จะทรงตั้งเป็นสมเด็จพระยาแต่ท่านไม่รับแต่ต่อมารัชกาลที่ 5 ก็ทรงตั้งจนได้ เป็นสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังสุริยวงศ์ มี

อาญาสิทธิ์ประหารชีวิตคนได้ทั้งแผ่นดินและมีอำนาจจะสูงสุดในประเทศจนถึงวันถึงแก่พิราลัย (ตาย) นับเป็นสมเด็จพระยาคนสุดท้ายของไทย และหลังจากนั้นไม่มีอีก

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา เรามีขุนนางบรรดาศักดิ์สมเด็จพระยา 3 คน ล้วนเป็นบุคคลในตระกูลขุนนาคน เป็นพี่เป็นน้อง เป็นพ่อเป็นลูกกันทั้งสิ้น ไม่มีคนในสกุลอื่นมาแทรก

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ตั้งตามชื่อสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ผู้นี้เอง เพราะลูกหลานท่านยกบ้านท่านให้เป็นสถานศึกษา ลูกหลานสมเด็จพระยาองค์ใหญ่ (ดิศ) และองค์น้อย (ทัต) จนแม้ลูกหลานสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ล้วนเป็นใหญ่เป็นโต ได้เป็นทูตไทยไปยุโรป เป็นแม่ทัพนายกอง เป็นเสนาบดี เป็นเจ้าพระยา พระยาหลายสิบคน ที่เป็นหญิงถ้าไม่ถวายตัวเป็นเจ้าจอมพระสนมก็มีสามเป็นขุนนางผู้ใหญ่ได้เป็นคุณหญิงท่านผู้หญิงหลายสิบคน ทางเขยก็ได้เป็นเสนาบดีเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ของแผ่นดินอีกหลายคน

เจ้าคุณพระประยูรวงศ์(เจ้าจอมมารดาแพ พระสนมเอกในรัชกาลที่5)

หลานปู่คนหนึ่งของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ชื่อแพได้เป็นหม่อมคนที่ 2 ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์จนมีพระธิดา เมื่อครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 5 ก็ทรงยกย่องคุณแพเป็นพระสนมเอก (ไม่ใช่เจ้า) ต่อมาได้เป็นเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ เป็นที่ยกย่องนับถือเหนือคนสามัญอื่น ๆ

น้องสาวคุณแพอีกคนชื่อโหมดก็ได้เป็นเจ้าจอมพระสนมของรัชกาลที่ 5 มีพระราชโอรสคือกรมหลวงชุมพรฯ ต้นราชสกุลอาภากร อ้อ! พ่อของเจ้าจอมมารดาโหมดซึ่งเป็นลูกชายสมเด็จพระเจ้าน้องยาณ์ก็เป็นเจ้าพระยา เคยเป็นทูตไปฝรั่งเศส เป็นทหาร คนทั่วไปเรียกว่าเจ้าคุณทหาร ซ้อมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารมาจากชื่อท่านนั่นเอง

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์
กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ต้นราชสกุล "อาภากร"

สกุลขุนนาคจึงเป็นสกุลสามัญชนที่สำคัญ กุมอำนาจทางการเมือง การปกครอง การทหาร การต่างประเทศ และเศรษฐกิจยิ่งใหญ่มากกว่าสกุลใดในประเทศไทยมากกว่า 100 ปี ว่าเป็นไปแล้วก็เป็นญาติกับพระราชวงศ์จักรีนั่นเอง แต่บรรพบุรุษในตระกูลนี้ไม่ได้เหอเหมืมหะนางตัวว่าเป็นญาติ ไม่ทำตนเสมอเจ้าแต่พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระกรุณานับท่านเป็นญาติ ซึ่งคำว่า “ประยูรวงศ์” “พิชัยญาติ” แสดงอยู่แล้วว่าเป็นญาติสนิท ทั้งยังซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดี ในหลวงใช้ให้ทำอะไรก็ทำ ห้ามทำอะไรก็ไม่ทำ บางคนนั้นเจ้านายบางพระองค์เคยถึงกับระแวงว่าจะเหิมเกริมคิดเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง เพราะมีทั้งอำนาจ บริวาร และเงินทอง แต่ก็ไม่เคยปรากฏเหตุการณ์ใด ๆ กลับจะพยายามช่วยประคับประคองรักษาประเทศชาติมิให้แตกแยกมาตลอด

เคยได้ยินไหมครับเรื่องที่ว่าในต้นสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต) วัดระฆังจุฑาได้เข้าไปหาสมเด็จพระยาบรมมหาสุริยวงศ์กลางวันแสก ๆ บ่นว่าบ้านเมืองมีदनัก สมเด็จพระยาตอบว่าไม่มีदनหอก ไม่ต้องเป็นห่วง จะทำให้สว่างเอง ตั้งแต่นั้นท่านก็ระวังตัวแจ่มไม่เว้นช่องให้ใครระแวงหรือไม่สบายใจอีกเลย บ้านเมืองจึงสว่างและสงบเรื่อยมา

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)
ตราผู้สำเร็จราชการของสมเด็จพระยาบรมมหาสุริยวงศ์

สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค)
 ตราจันทรมณฑลรูปพระจันทร์ ตราประจำตัวสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ

สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค)
 ตราสุริยมณฑลประจำตัวสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์

เอกสารอ้างอิง

คุณชายขุน. (2557, 5 กุมภาพันธ์). "บุนนาค" ตระกูลสำคัญที่ค้ำจุนราชสำนักสยาม. Postjung.
<https://board.postjung.com/742791>